

Európsky vektor súčasného ukrajinského románu Sofia Andruchovyč: *Felix Austria*

Adriana Amir

Inštitút ukrajinistiky a stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita
v Prešove
adriana.amir@unipo.sk

Kľúčové slová: súčasný ukrajinský román, Sofia Andruchovyč, Európa, rakúsko-uhorská monarchia
Key words: current Ukrainian novel, Sophia Andrukhovych, Europe, Austro-Hungarian Monarchy

Sofia Andruchovyč (1982) je spisovateľka, prekladateľka a publicistka narodená v meste Ivano-Frankivsk na západnej Ukrajine. Debutovala knihou *Літо Милени – Leto Mileny*¹ (2002), neskôr vydala prózy: *Старі люди – Starí ľudia* (2003), *Жінки інших чоловіків – Ženy iných mužov* (2005), *Сьомга – Losos* (2007).

Román *Фелікс Австрія – Felix Austria*, ktorým sa v príspevku zaoberáme, sa stal víťazom v súťaži LitAkcent Kniha roka 2014 na Ukrajine, získal ocenenie Kniha roka BBC – 2014. V roku 2017 mu bola v Bratislave odovzdaná literárna cena Východného partnerstva (Visegrad Eastern Partnership Literary Award).²

Autorka ho predstavila verejnosti po sedemročnej tvorivej pauze. Podľa jej vlastných slov, ktoré vyslovila v interview (Slavinska, 2014), nápad vyrozprávať príbeh o medziľudských vzťahoch a podrobne reprodukovať ich psychológiu v nej dlho dozrieval. Za vonkajší rámec príbehu si zvolila dohasínajúcu epochu rakúsko-uhorskej monarchie a za miesto deja určila Halič. Udalosti v románe časovo situovala na začiatok 20. storočia. Domnievame sa, že S. Andruchovyč si danú scénografiu vybrala aj pod vplyvom istého vyrovnávania sa s vlastnými koreňmi³ a záujmu o históriu mesta, v ktorom sa narodila.

Naším cieľom je stručne načrtnúť a identifikovať **európske vektory** v románe *Фелікс Австрія – Felix Austria*. Kvôli prehľadnosti sme naše úvahy rozdelili do niekoľkých kategórií. Začneme geografickým a historickým rozmerom, pozrieme sa na Ukrajinco a ich historickú pamäť, priblížime si multikultúrnú a lingvistickú dimenziu románu a napokon sa pristavíme aj pri kulinárnej téme, ktorá v próze dominuje. Najprv však v krátkosti naznačíme, o čo v románe ide. Fabulu príbehu je možné predstaviť jednoduchou schémou. Na prvý pohľad je to román o obyčajnej slúžke, Stefánii Čorneňko, Rusínke-Ukrajinke v období rakúsko-uhorskej monarchie v meste Stanislav. Toto mesto je pre ňu referenčným bodom. Román je svojráznym denníkom zloženým z groteskných, ironických, smutných i veselých pasáží komentujúcich realitu okolo seba. Na prvom mieste je vykreslenie atmosféry nenápadne sa začínajúceho 20. storočia v období navonok „šťastného Rakúsko-Uhorska“. Slúžku Stefu S. Andruchovyč vytvorila ako bytosť morálnu, oddanú, lojálnu, obdarovanú kuchárskym talentom. Nadelila jej však aj pocit menejcennosti, istej slepoty a strachu, ktorý jej bráni vykročiť vlastným smerom napriek nesporným osobným kvalitám. Stefa je osamelá, ako sirotu si ju osvojil doktor Emil-Karl-Teodor Anger, sám vychovávajúci dcéru Adelu.

¹ Všetky názvy diel v texte preložila z ukrajinčiny do slovenčiny autorka tohto článku.

² Ocenenie Visegrad Eastern Partnership Literary Award býva udeľované autorom umeleckej, ale aj vedeckej literatúry z krajín Východného partnerstva (Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina).

³ Prastarý otec S. Andruchovyč, Karel Skočdopole, bol sudetský Nemec, ktorý študoval na Akadémii umení vo Viedni, odkiaľ ho osud zavial do Haliče, kde sa oženil. S. Andruchovyč o ňom dlho túžila napísať príbeh, na čo sa doposiaľ, podľa jej slov, neodvážila.

Stefania nevie, či je členom rodiny, sestrou a priateľkou Adely alebo jej slúžkou. V priebehu čítania sú odhaľované jej premeškané možnosti zmeniť tento stav (v mladosti odmietne študenta Jozefa, ktorý sa neskôr stane gréckokatolíckym kňazom; neprijme ponuku židovského obchodníka Velveho emigrovať spolu s ním do Ameriky a otvoriť si reštauráciu). Ukazovateľom jej samoty je aj to, že vibrujúci život v meste sleduje zboku, nepatriac k nikomu z obrovskej masy ľudí rôznych kultúr a vyznaní. Z tejto perspektívy prekvapivo jasne komentuje a interpretuje fakty svojím vlastným spôsobom, niekedy naivne verí, že Boh všetko vyrieši, preto sa oddáva pasívnemu čakaniu. Chvilkové vzbury a vzplanutia Stefy svedčia o jej pridusenom temperamente, ktorý sa občas prejaví na verejnosti. Napr. v momente, keď v afekte pred hosťami vyhodí von oknom porciu nedotknutého jedla alebo keď Adelu pred ľuďmi obviní zo smilstva priamo na jej oslave narodenín.

V románe môžeme sledovať psychologické hľadisko vzťahu dvoch žien, ich vzájomnej závislosti vedúcej k patologickému koncu⁴ či samotnú filozofiu lásky – bohatý diapazón jej prejavov od lásky sesterskej, partnerskej, virtuálne lesbickej, ale aj náboženskej a otcovskej.

Geografický a historický rozmer

Zdanlivo štandardná téma si vyžadovala nejaký nezvyčajný prvok. Ten prozaička dosiahla lokalizáciou deja do Haliče (ukr. *Галичина*, poľ. *Galicja*, nem. *Galizien*⁵), ktorá predstavovala historické územie v dnešnom juhovýchodnom Poľsku a na severozápadnej Ukrajine. V rokoch 1772 až 1918 bolo toto územie oficiálnou provinciou (korunnou krajinou) Rakúska a neskôr Rakúsko-Uhorska.⁶ Miesto deja románu *Felix Austria* je Stanislav (po poľsky: *Stanisławów*, niekdajší názov pre súčasný Ivano-Frankivsk). So zámerom predstaviť korunné krajiny S. Andruchovyč posielal jednu zo svojich postáv, iluzionistu Torna, na pešiu púť Rakúsko-Uhorskom: „...він пішки долає Австро-Угорську імперію: Королівство Галичини та Лодомерії з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцима і Затору, населене небаченим розмаїттям етносів – русинами, поляками, німцями, вірменами, євреями, угорцями, циганамі,... Герцогство Буковину,... Королівство Далмації,... Королівство Богемію,... Нижню Австрію,...Верхню Австрію,... герцогства Каринтію,... Зап'ябурґ,... Верхню та Нижню Силезію, Штирію, Моравію...“ (s. 183 – 184). „...on peši zdolal rakúsko-uhorské impérium: Haličské a Vladimírské kráľovstvo s Krakovským veľkovojvodstvom a vojvodstvom Osvienčimským a Zatorským, osídlené nevídanou rozmanitosťou národností – Rusínmi, Poliakmi, Nemcami, Arménmi, Židmi, Uhrami, Cigánmi,... Bukovínske vojvodstvo,... Dalmátske kráľovstvo,... České kráľovstvo,... Dolné Rakúsko,... Horné Rakúsko,... Korutánske vojvodstvo,... Salzburg,... Hornosliezske a dolnosliezske vojvodstvo, Štajerské vojvodstvo, Moravu...“⁷

Ukrajinci a ich historická pamäť

Pri výbere názvu prózy *Felix Austria* bola S. Andruchovyč inšpirovaná slávnym heslom, ktoré charakterizovalo sobášnu politiku Habsburgovcov: *Austria felix, nube!*, Šťastné Rakúsko, žeň sa!⁸ Monarchia je v románe tematizovaná ako mýtus, ilúzia, výsledok masovej halucinácie. V konaní hlavnej postavy Stefy je badateľné správanie reprezentujúce ľudí, ktorí

⁴ Tragický koniec románu možno považovať za jednu z alternatív, keďže ostáva nepotvrdený.

⁵ Pôvodné názvy uvádzame zámerne kvôli priblíženiu historických reálií.

⁶ V novembri 1918 Ukrajinská národná rada vyhlásila vznik Západoukrajinskej ľudovej republiky, no vojská vznikajúceho poľského štátu túto republiku rýchlo zlikvidovali a pripojili celú Halič k Poľsku. V rokoch 1918 – 1939 bola Halič súčasťou Poľska. Po roku 1945 bolo toto územie rozdelené medzi Poľsko a Ukrajinu.

⁷ Úryvky z románu *Felix Austria* preložila z ukrajinčiny do slovenčiny autorka tohto článku.

⁸ *Austria felix, nube!, Šťastné Rakúsko, žeň sa!* (skrátene motto z *Bella gerant alii, tu felix Austria, nube!* – *Vojny nech vedú iní, ty, šťastné Rakúsko, sa žeň!*)

nemohli uveriť v iné usporiadanie spoločnosti. Stefa si okrem služby u svojej panej nedokáže predstaviť iné naplnenie života. Keď jej židovský obchodník Velvele pripomína, že za svoju prácu by mala dostávať mzdu, díva sa naňho s nepochopením: „Служниця мусить отримувати гроші за свою роботу. А пані, кажуть, не отримує. Не ставить себе ні в зріу! „Slúžka musí za svoju prácu dostávať peniaze. A pani hovorí, že nedostáva. Nestojí ani za groš!“ (s. 225). Na čo mu Stefa odvetí: „Ну бо я – не звична служниця!“ „Ale ja – nie som obyčajná slúžka!“ (tamže).

Na koexistenciu Ukrajincov spolu s Poliakmi a inými národnosťami v multikultúrnom Rakúsko-Uhorsku sa spomína s istou nostalgiou. Niekedy má táto nostalgia pachuť trpkosti a inokedy nádych idealizácie. Hlavné protagonistky príbehu: bohatá Adela Skolyk-Anger, po matke Poľka a po otcovi Nemka, a chudobná Stefa Čorneňko, Rusínka-Ukrajinka, reprezentujú dobový stereotyp týkajúci sa nadradenosti a podradenosti stavov, spájaný s príslušnosťou k etniku. Adela rada dáva Stefanii pocítiť, kto je v dome pánom: „„Très bien, – показала вона, і тон її голосу був уламком криги. Аделя говорила французькою, коли хотіла мене від себе відділити.“ (s. 74) „Très bien, – povedala ona a tón jej hlasu bol ľadový. Adela hovorila po francúzsky, keď ma chcela od seba oddeliť. – Madame a été blâmée pour les inondations“⁹.

Tento stereotyp je hneď vyvrátený v postave Petra, Rusína-Ukrajince, ktorý absolvoval štúdium vo Viedni. Unikol tak pasci svojho sociálneho postavenia a stal sa uznávaným sochárom, zároveň v próze vystupuje ako manžel Adely. Napriek tomu si nesie so sebou večný „biľag“, čo je zrejmé zo zápisu v Adelinom denníku v deň, keď ju požiadal o ruku: „Хоча й українець, у ньому більше аристократизму та гідності, ніж у будь-якому чоловікові, якого мені доводилось зустрічати.“ (s. 254) „Нoci je Ukrajiniec, je v ňom viac aristokratizmu a dôstojnosti než v ktoromkoľvek mužovi, s ktorým som sa stretla.“

Na adresu Stefy si Adela v denníku poznačila nasledujúce slová: „Дурнувата русинка. Потворна баба...Намагається керувати мною, ніби має на це право.“ (s. 255) „Hľúpa Rusínka. Protivná baba. Snaží sa ma dirigovať, ako keby na to mala právo.“ Na inom mieste v románe vnútorný monológ Stefy dáva tušiť jej zatrpknutosť a iróniu: „... (Аделя) не побоялась труднощів і одружилася з руським трунарем, ...який вплив має на чернь атмосфера аристократичної родини. Справжня шляхта не вмере, не загине. Виват! (s. 263) „... (Adela) sa nebála ťažkostí a vydala sa za rusínskeho truhlára, ...aký vplyv má na spodinu atmosféra aristokratickej rodiny. Naozajstná šľachta neumrie, nezahynie. Vivat!“

S. Andruchovyč v próze pripomenula obdobie „zlatých čias“ za cisára Františka Jozefa a do deja zakomponovala zmienku o jeho narodeninách: „На вулицях уже можна було помітити натяки на підготовку до святкування уродин Найяснішого Цісаря: на деревах і будівлях кольорові гірлянди й декор, фани, прапори, квіти і портрети іменинника.“ (s. 188) Na uliciach už boli badateľné známky prípravy narodenín Najjasnejšieho Cisára: farebné girlandy a dekorácie na stromoch a budovách, vejáre, vlajky, kvety a portréty oslávenca.“ Symptomatická je však ďalšia pasáž, ktorá nasleduje hneď za spomenutými prípravami osláv narodenín. Hlavná hrdinka je svedkom útoku psov na potkanie hniezdo, po rozprášení ktorého sa ukázali na svetlo sveta malé potkančatá. Táto časť je alúziou na vonkajšiu pozlátku a stáva sa dôkazom o neodvratne sa rozpadajúcej monarchii, aj keď priame udalosti v románe tomu nenasvedčujú.

V próze vystupujú aj reálne historické postavy, napr. Andrej Šeptyckyj¹⁰, ukrajinský gréckokatolícky duchovný, od r. 1901 hlava ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi: „Шептицький погодився взяти участь у справі відкриття української гімназії!“ (s. 85)

⁹ „Skvelé. Pani je príčinou povodne“

¹⁰ Andrej Šeptyckyj (ukrajinsky Андрей Шептицький) je považovaný za jedného z najväčších metropolitov v histórii svojej cirkvi a v súčasnosti prebieha proces jeho blahorečenia.

„Šeptyckyj súhlasil, že sa bude zaoberať záležitosťou okolo otvorenia ukrajinského gymnázia!“ A. Šeptyckyj bol v roku 1900 menovaný za haličského metropolitu, S. Andruchovyč si tieto historické udalosti vybrala iste nie náhodne. Metropolita Šeptyckyj ako poslanec haličského snemu obhajoval pred cisárom Františkom Jozefom záujmy ukrajinského obyvateľstva Haliče a domáhal sa zrovnoprávnenia Ukrajincov s inými národmi v monarchii.

Multikultúrny rozmer

Mesto Stanislav zohráva v románe *Felix Austria* dôležitú rolu. Na začiatku 20. storočia malo multinárodnostný charakter, presne tak, ako ho opisuje v románe S. Andruchovyč. Vedľa seba žili Ukrajinci, Poliaci, Nemci, Židia. Každé etnikum sa zároveň hlásilo k svojej konfesii, Poliaci boli zväčša katolíkmami, Ukrajinci sa hlásili ku gréckokatolíkom alebo pravoslávny, Nemci predstavovali katolícky či evanjelický prúd a napokon Židia – judaizmus. Jazyková situácia nebola o nič homogénnejšia, v mestách sa miešala poľština a ukrajinčina s nemčinou a jidiš. Jednotlivé skupiny obyvateľstva vedľa seba koexistovali, pričom si zachovávali vlastnú identitu. Rozprávačka Stefa, ktorá vystupuje aj v úlohe pozorovateľa mesta, počas jednej z mnohých ciest po ňom premýšľa, že Huculi¹¹ na trh kvôli povodniám neprišli, vzápätí počúva príbeh Maďarky, ktorá po nemecky rozpráva príbeh o tom, ako sa sem s rodinou dostali. Napokon skončí u Židovky a jej uhrančivého syna Velveleho, kde si kupuje tie najlepšie ryby v meste: „Сьогодні до нас не дістались гуцули: дороги розмиті й затоплені, з гір у долину ніяк не зійдеш,... акась мадярка розповідає німецькою мовою, з якими пригодами її родина сюди дісталась... над ними... велика грізна єврейка спритно плете икарпетку...її перука збилась на потилицю“. (s. 66) „Dnes sa k nám Huculi nedostali: cesty sú podmyté a zatopené, z hôr do doliny nezídeš, ... akási Maďarka po nemecky vykladá, s akými dobrodružstvami sa sem jej rodina dostala... nad nimi... veľká strašná Židovka šikovne plette ponožku... jej parochňa sa posunula...“

Opisom života Židov v meste Stanislav venuje S. Andruchovyč pomerne veľa priestoru, v našom článku načrtujeme len základné aspekty tohto zaujímavého javu. Mnoho objasnení v poznámkach autorky sa týka židovských tradícií: *емпор, сойфер, Суккот*, modlitební: *бет-кнесет*, židovských pokrmov: *леках*, modlitebných pomôcok, rituálnych predmetov: *яад, кіддушний келих, торашилд, рімонім, мізрах, мезуза*, odevov: *талес*, židovských svätcov: *Баал Шем Тов*, židovských umelcov: *Бродензинтери*, židovských tradícií: *каддіш, меламед, сойфер*. Treba podotknúť, že prozaička zostáva politicky korektná pri pomenovaní tohto etnika a podľa názoru A. Drozda v recenzii na román *Felix Austria*, v rozpore s jej štylizáciou umeleckého jazyka, nazýva Židov *єврейами* a nie *жидами*¹². Románová rodina Baumeľov sa zaoberá predajom látok, šitím odevov, židovský mladík Velvele je predajcom rýb, neskôr je v románe naznačená jeho emigrácia do Ameriky.

Rovnako aj Huculi sa v románe nevyhli stereotypnému traktovaniu: „Отець Йосиф розповідав...як вони з владикою Шептицьким їздили з апостольською місією до косівських гуцулів,...скільки межі тими щирими людьми поселилось гріха блудство на блудстві, пристрасть до горілки, недбальство й лінощі, сміття і бруд по хатах, павуки, пруси, й стоноги по закутках, а самі вони від любаски бігають до ворожки, а від ворожки – до корчми. А скільки в них диких звичаїв: скажімо, коли лежить мрець в хаті, починають грати в гришки, і замість того, щоб помолитись за душу покійного...давляться пустим сміхом.“ (s. 84) „Отец Јозеф розпíравал... ако с владыком Шептыцькым шли на апоштолську мисію ку косівськым Huculom,... коľко хриechу а блудов са усідлило медзи тыміто ўпримнымі лудми, нáchыlnosti к алкохолу, neporiadku а lenivosti, шпини

¹¹ Huculi – východoslovanské etnikum žijúce v horách na juhozápadnej Ukrajine

¹² Drozda, A.: *Сам собі ілюзіоніст*. Dostupné na internete: <http://starylev.com.ua/club/article/sam-sobi-ilyuzionist>

a odpadkov v príbytkoch, pavúkov, kobyliiek a stonožiek v kútoch a oni sami behajú od milencov k vedomkyňi a od vedomkyne – do krčmy. A koľko divokých zvyklostí majú: povedzme, keď nebožtík leží v dome, začnú hrať hrušku¹³ a namiesto toho, aby sa pomodlili za dušu nebohého... idú sa zadusiť od bohapustého smiechu.“

Lingvistický rozmer

Mimoriadne bohatá na analýzu je lingvistická stránka románu. Lexika predstaviteľov rôznych kultúr a národností, západoukrajinské nárečie, haličský dialekt, voľba exotických mien, ktoré znejú aj v uchu súčasného Ukrajinca ako ozvena minulej doby, to všetko autorka umne včlenila do deja. Literárna postava Stefa tak bicyklujúc mestom počúva z okna nadávky v jidiš: „Гот зол аф дір онікин а нар! А Фаер зухт дих! А тезунте холере дір ні боїх!“ (s. 110) „Čo za blázna zo Pánboh stvoril! Nech ťa parom vezme! Cholera do teba!“; počúva text starej poľskej piesne:

„Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki

Otaczał blaskiem

potęgi i chwały

I tarczę swojej zastaniał opieki

Od nieszczęść, które przywalić ją miały.

Przed Twe ołtarze zanosim błaganie,

Naszego Króla zachowaj nam Panie!“ (s. 111)

alebo číta slávnostné nápisy v latinčine: „Indivisibiliter Ac Inseparabiliter“¹⁴ a „Felix Austria“. (s. 109)

Haličské dialektizmy sú spisovateľkou používané v hojnom počte: *двірець* (železničná stanica), *льокалька* (miestna železnica), *пулярес* (peňaženka), *віньєтки* (známky), *мармуляда* (džem), *румбамбар* (rebarbora), *плюсква* (ploštica), *ноцник* (počník), *сос* (otáčka), *швіндель* (švindľ), *трайслерня* (potraviny), *анрус* (beťár), *ровер* (bicykel), *залізко* (žehlička), *маринарка* (bunda), *пушка* (rohár), *рандка* (rande), *льочки* (kučierky), *дрогерія* (drogéria), *калярена* (kaleráb), *каляфіор* (karfiol), *цвібак* (biskvit), *накупляк* (puďing), *шупля* (lorata), *пляртерок* (plátok), *бамбетель* (rozkladací gauč), *н'єц* (kachle, piecka), *кац* (opica – stav opitosti) atď.

Prispievajú k navodeniu autentickej atmosféry v príbehu, ako napríklad pomenovanie pre tanečné večery, populárne v mestách Haliče: „вовняний“ *вечір* či názov hudobného zoskupenia: „Боян“. Autorka prózy samozrejme mala možnosť použiť aj spisovné názvy, ubralo by to však z nálady konkrétnej situácie a prostredia. Kvôli porozumeniu použila S. Andruchovyč pomerne rozsiahly poznámkový aparát. „Pod čiarou“, na konci strany, uvádza dovedna viac než osemdesiat poznámok týkajúcich sa vysvetlenia haličských dialektizmov, názvov jedál, potravín, rituálnych predmetov, náboženských sviatkov, dopravných prostriedkov a pod.

Kulinárny rozmer alebo umenie rakúsko-uhorskej kuchyne

Ústredná postava v románe, Stefa, pripravila pre čitateľov naozajstný kulinársky zážitok. Chýr o jej kuchárskom talente sa rozniesol po širokom okolí: „А я готую так, я не снилось навіть Франзові Захеру в його ресторації у Відні, на розі Байхбурґгасе та Рауенштайнґасе.“ (s. 239). „Varím tak, ako sa o tom nesnívalo ani Franzovi Sacherovi v jeho reštaurácii vo Viedni, na rohu Eichberggasse a Rauhensteingasse“. Alebo na inom

¹³ *Грати в грушку* – huculský obyčaj, jedna z hier pri mŕtvom tele, pri ktorej si niekto zo skupiny ľahol a iný ho švihol opaskom, ležiaci mal uhádnuť, kto to bol.

¹⁴ Pragmatická sankcia, ktorá ustanovila nedeliteľnosť habsburských dŕžav podľa hesla „INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER“ (nedeliteľný a nerozlučný) a upravila aj pravidlá nástupníctva tak, aby bolo zaistené i po ženskej línii.

mieste v románe, dokonca aj osvietený monarcha dáva prednosť jej boršču pred klasickým bujónom: „...Maria-Theresienbouillon, приготований за переписом, який склала сама цісарева і якій, правдоподібно, написаний її власною зацною рукою й оправлений у коштовну рамку, під скло, висів у кухні Гофбурга. (Бульйон був улюбленою стравою Франца-Йосифа I. Однак, відвідуючи в осяйній своїй милості Галичину, найясніший монарх неодноразово відмовлявся від нього на користь червоного борщу на підчеревині з грибами, квасолею і часником)“ (s. 49). „Maria-Theresienbouillon, pripravený podľa receptu, ktorý zostavila sama cisárovná a ktorý, pravdepodobne napísaný jej vlastnou vzácnou rukou a uložený v drahom ráme pod sklom, visel v kuchyni Hofburgu. (Bujón bol obľúbeným jedlom Franza-Jozefa I., avšak navštevujúc vo svojej najžiarivejšej milosti Halič, najjasnejší monarcha ho neraz odmietol a dal prednosť červenému boršču s hríbami, fazuľou a cesnakom).

Stefania varením prejavuje lásku a kompenzuje svoj nenaplnený život: „Коли ж гоци своїм їдженням Аделю й Петра чи не кого – то й сама стаю ароматною, як смажений часник, соковитою і солоною, як полядиця, гострою, як перець, делікатною, як молочний пудинг, жирною і ситною, як печена качка. Віддаю себе – і віддала б без лишки. Тільки б їли. Бо як не їдять, то стає тяжко і гірко не хочуть мене, нехтують.“ (s. 106) „Ked' hostím svojím jedlom Adelu a Petra alebo kohokoľvek – aj sama sa stávam voňavou ako pražený cesnak, šťavnatou a slanou ako šunka, štiplavou ako paprika, jemnou ako mliečny pudíng, mastnou a sýtou ako pečená kačka. Odovzdávam sa – a oddala by som sa bezo zvyšku. Aby len jedli. Lebo ak nejedia, je mi ťažko a trpko: nechcú ma, zanedbávajú ma.“ Stefina fixácia na prípravu jedál zdôvodňuje dominanciu kulinárskej terminológie v texte románu. Napospol ide o názvy potravín a jedál, v niektorých pasážach sú uvádzané aj recepty práve z obdobia monarchie. Pri príležitosti narodenín Adely pripravila Stefa slávnostné menu, ktoré reflektuje rôznorodú kultúru mesta; ponúkame jeho fragment: „...салата зелена на французький спосіб (не забути хитроці з хлібом і часником); салата з неварених яблук і оселедців; помідори печені; салата з сирих грибів; трюфлі, зварені на мадейрі; вуджений язик; теплі канапки (печене м'ясо, присмажена цибуля, швейцарський сир, посічені сарделі, два жовтки і сніг із двох білків); неаполітанська зупа із пармезану; каляфіори з бешамелем; бульба начинювана; віденський розбратель; товченики англійські а-ля Nelson.“ (s. 245 – 246) „...zelený šalát na francúzsky spôsob (nezabudnúť na finty s chlebom a cesnakom); šalát zo surových jabĺk a sled'ov; pečené paradajky; šalát zo surových hríbov; hl'uzovky pripravené na madeire¹⁵; údený jazyk; teplé jednohubky (pečené mäso, smažená cibula, švajčiarsky syr, nasekané sardely, dva žĺtky a sneh z dvoch bielkov); neapolská polievka z parmezánu; karfiol s bešamelom; plnené zemiaky; viedenská roštenka; anglické tovčenyky¹⁶ a-la Nelson.

Spomína maďarskú kuchyňu: „...ишицлі приправлені крихитною ложечкою вогняної ерош нишми...“ (s. 39). „...šnicle posypané lyžičkou ohnivej Erős Pista¹⁷...“ a židovskú kuchyňu: „Печете леках, пані Баумель... Коли ж ви мені відкриєте його таємницю?“ (s. 221) „Pečiete lekach¹⁸, pani Baumel'ová... kedy mi prezradíte jeho tajomstvo?“

Intenciou autorky románu bolo prostredníctvom bohatých jedál navodiť ilúziu prosperity a hojnosti v tomto období, jedlo vystupuje ako umelecký prostriedok, ako trik (nasýtený človek si s menšou intenzitou všimne biedu a úbohosť vo svojom okolí). Aj pokrmu pripravované na obyčajný deň udivujú svojou bohatosťou a hojnosťou: „Я щодня ношу йому туди обіди: криваву кишкуз каші, вуджену солонину, квасолю, печінкові галушки,

¹⁵ Madeira – druh dezertného vína (pôvodne z ostrova Madeira).

¹⁶ Kulinársky varený produkt vo forme guľičiek zo sekaného a vyklepaného mäsa, ku ktorému sa pridá múka, soľ, korenie.

¹⁷ Erős Pista – domáci pálivý paprikový krém.

¹⁸ Lekach – židovský medovník.

бульбяники, крокети з гороху.“ (s. 7) „Každý deň tu sem nosím obed: jaternicu, údenú slaninu, fazuľu, pečeňové halušky, zemiakové placky, hrachové krokety.“

Záver

História je istá projekcia. Ešte zopár ukrajinských súčasných autorov sa podujalo na rekonštrukciu minulosti, napr. Taras Prochasko v poviedkovej knihe *З цього можна зробити кілька оповідань* (2005), *Z toho sa dá spraviť niekoľko poviedok*, Tatiana Maľarčuk *Забуття* (2016), *Zabudnutie*, okrajovo i Natalka Šňadanko v *Гербарій коханців* (2011) *Herbár milencov*.

Čaro románu *Felix Austria*, ktorý sa trochu vymyká z ukrajinskej literárnej tradície, tkvie v majstrovstve Sofie Andruchovyč vykresliť ľahkými ťahmi atmosféru mesta Stanislav na začiatku 20. storočia. Vracia Ukrajincom, do istej miery stratený, pocit spolupatričnosti s krajinou svojich predkov. Intenzitou a autenticitou prekonala historické kroniky, ktoré sú väčšinou písané nezáživným spôsobom, a sama vystúpila ako kronikárka času, dokázala oživiť Stanislav ako obrovský organizmus a sprostredkovala obdobie monarchie naozaj detailným spôsobom. Súčasní čitatelia sa doslovne môžu potešiť vôňami a chuťami tohto obdobia, spoznajú život, zvyky, etiketu, zistia, ako sa ľudia zabávali, obliekali. Zároveň rúca jeden z najväčších stredoeurópskych mýtov o Haliči ako o krajine šťastia, kde kultúry a náboženstvá spolunažívali bez treníc a konfliktov¹⁹. Život dvoch žien, pochádzajúcich z rôznych spoločenských vrstiev, patriacich k rôznym náboženstvám a kultúram, deliacich sa o spoločný priestor, je metaforou na koexistenciu rôznych národov v habsburskej monarchii. Kniha je nostalgická a melancholická zároveň. Čitatelia ználí histórie môžu medzi riadkami vytušiť blížiaci sa koniec monarchie.

Literatúra:

ANDRUCHOVYČ, S. (2016): *Feliks Avstrija*. Lviv: Vydavnytvo Staroho Leva.

DROZDA, A.: *Сам собі ілюзіоніст*.

Dostupné na internete: <http://starylev.com.ua/club/article/sam-sobi-ilyuzionist>

KOBALIA, A.: *Фелікс Австрія по-українськи, або міф про щасливе життя за Австро-Угорщини*. Dostupné na internete: <https://hromadskeradio.org/en/programs/intervyu/feliks-avstriya-po-ukrayinsky-abo-mif-pro-shchaslyve-zhyttya-za-avstro-ugorshchyny>

KUSHNIR, J. (2014): *Софія Андрухович. Писання – одна із моїх життєвих справ*. Dostupné na internete: <http://starylev.com.ua/news/sofiya-andrukhovich-pysannya-odna-iz-moyih-zhyttyevykh-sprav>

SLAVINSKA, I.: *Sofija Andruchovyč: Choču doslidyty jak ljubov peretvorjujetsja na pastku*. Dostupné na internete: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/07/9/174687/>

Summary

A European vector of the contemporary Ukrainian novel

The article is to consider the European dimension in the novel „*Felix Austria*“ by current Ukrainian writer Sofia Andrukhovych. S. Andrukhovych masterfully describes the atmosphere of town Stanislav in historical region of Central-Eastern Europein: Galicia (now town: Ivano-Frankivsk) in the early 20th century, when belonged to the Austro-Hungarian monarchy. At the same time, she is destroying one of the largest Central myths about Galicia as a country of happiness where different cultures and religions coexist without friction. Novel is about life of two women from different walks of life, belonging to different religions and cultures, dividing the common space, is a metaphor for the coexistence of different people in the Habsbur's monarchy. The book is a nostalgic and melancholic at the same time.

¹⁹ Kobalia, A.: *Фелікс Австрія по-українськи, або міф про щасливе життя за Австро-Угорщини*. Dostupné na internete: <https://hromadskeradio.org/en/programs/intervyu/feliks-avstriya-po-ukrayinsky-abo-mif-pro-shchaslyve-zhyttya-za-avstro-ugorshchyny>